Boplatslämningar **inom Källsby 2:12** i Jörlanda socken

Arkeologisk förundersökning
L1970:9393, Källsby 2:12
Jörlanda socken, Stenungsunds kommun
Mats Hellgren
Kulturmiljö, Förvaltningen för kulturutveckling
KU Arkeologisk rapport 2021:29

VÄSTRA GÖTALANDSREGIONEN

Boplatslämningar **inom Källsby 2:12** i Jörlanda socken

Arkeologisk förundersökning
L1970:9393, Källsby 2:12
Jörlanda socken, Stenungsunds kommun
Mats Hellgren
Kulturmiljö, Förvaltningen för kulturutveckling
KU Arkeologisk rapport 2021:29

VÄSTRA GÖTALANDSREGIONEN

Författare Mats Hellgren
Grafisk form, layout och teknisk redigering Gabriella Kalmar
Omslagsbild Arbetsbild från norr. Foto taget av Mats Hellgren.

Förvaltningen för kulturutveckling
Vänerparken 13
462 35 Vänersborg
tel. 010-441 42 00
http://vgregion.se/kulturutveckling

Innehåll

Sammanfattning 8
Inledning 8
Syfte och metod 8
Landskap och fornlämningar 8
Resultat 8
Härd 10
Kokgropar 10
Fynd 10
Analyser 10
Slutsats 10
Åtgärdsförslag och resultat i förhållande till undersökningsplanen 10
Litteratur 13
Otryckta källor 13
Tekniska och administrativa uppgifter 14
Bilagor 15

Figur 1. Utdrag ur Esri, National Geografic world map, över Västra Götalands län med platsen för undersökningen markerad.

National Geographic, Esri, Garmin, HERE, UNEP-WCMC, USGS, NASA, ESA, METI, NRCAN, GEBCO, NOAA, increment P Corp.

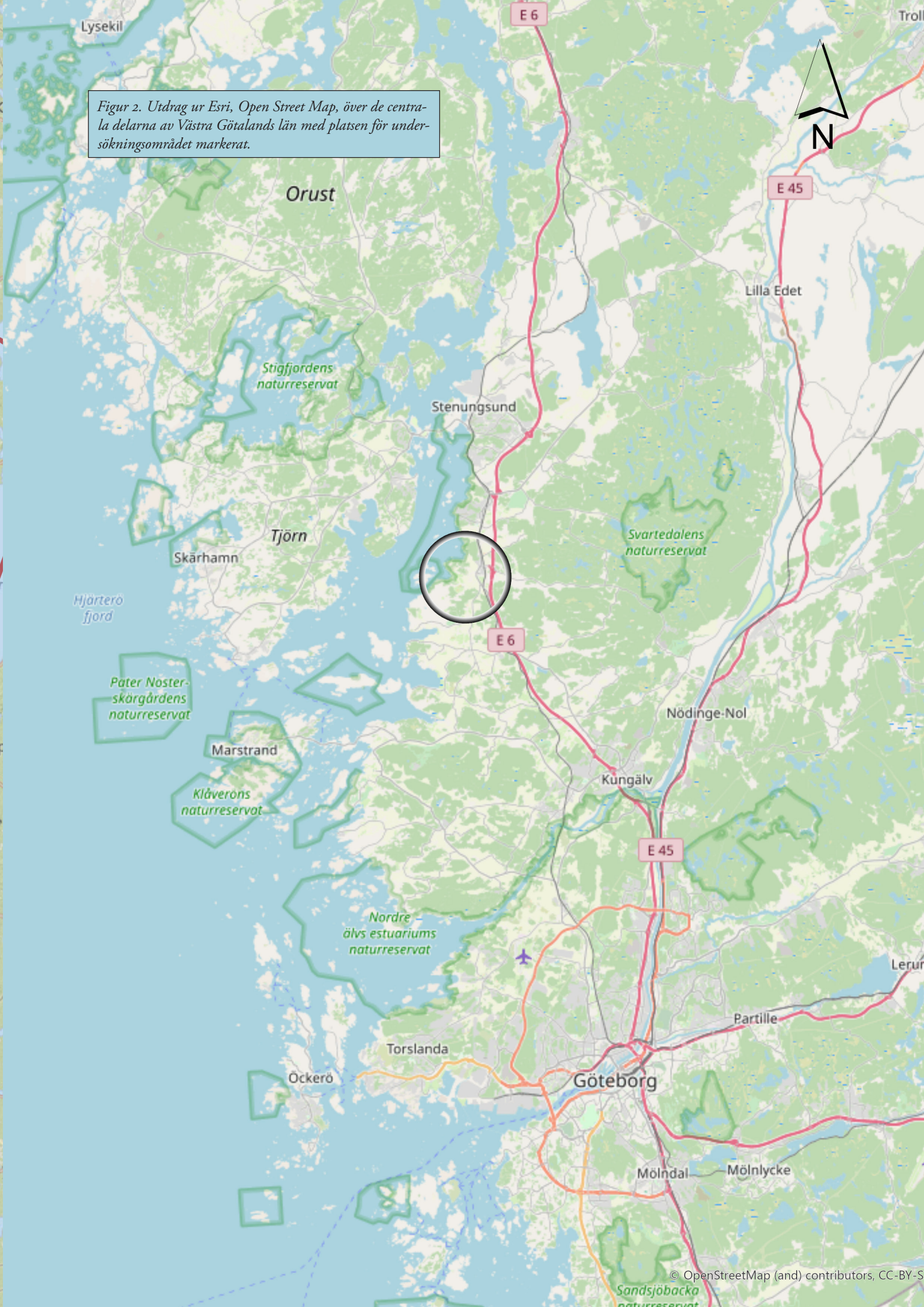

Figur 2. Utdrag ur Esri, Open Street Map, över de centrala delarna av Västra Götalands län med platsen för undersökningsområdet markerat.

Figur 3. Arbetsfoto från väster. Foto Mats Hellgren.

Sammanfattning

Förvaltningen för kulturutveckling i Västra Götalandsregionen har genomfört en arkeologisk förundersökning gällande fornlämning L1970:9393 i Jörlanda socken i Stenungsund kommun.

Undersökningen resulterade i tre förhistoriska anläggningar som kunde dateras till äldre bronsålder respektive yngre romersk järnålder. I övrigt framkom inget av arkeologiskt intresse.

Inledning

Anledningen till undersökningen var planerad bebyggelse i omedelbar närhet av ett gravfält, L1970:9393. Projektet utfördes 23 mars 2021 med tillstånd av länsstyrelsen i Västra Götalands län (diarienummer: 431-51133-2020). Mats Hellgren var projektledare och fältarbetsledare och övriga medverkande arkeologer var Johanna Lega, båda från Förvaltningen för kulturutveckling inom Västra Götalandsregionen.

Syfte och metod

Syftet med undersökningen var att fastställa fornlämningars omfattning och ge Länsstyrelsen planeringsunderlag inför fortsatta åtgärder. Resultaten skulle också kunna användas i exploatörens planering.

Undersökningen genomfördes i form av sökschaktningar med hjälp av en larvburen grävmaskin utrustad med planskopa. Samtliga schakt, anläggningar, fynd och prover mättes in med hjälp av RTK-kopplad GPS med hög noggrannhet. Dokumentation i text samt foto utfördes digitalt i fält med hjälp av appen Arkeo.

Landskap och fornlämningar

Det kringliggande landskapet var mestadels svagt böljande med inslag av förhöjningar och bestod huvudsakligen av åker- och skogsmark.

Undersökningsområdet var cirka 30 × 50 meter stort och utgjordes av ett lågt liggande flackt hagmarksområde som avgränsades mot norr, söder och väster av befintlig fastighetsgräns. I sydöst gränsade området till nordvästra delen av ett gravfält, L1970:9393. Gravfältet var beläget på en förhöjning och bestod av sex stensättningar, varav två är osäkra.

Inom 200 meters avstånd från undersökningsområdet finns två stensättningar (L1970:9965, L1970:9445, två fyndplatser (L1960:2709, L1970:9913) och en bytomt/gårdstomt (L1970:9950). Längre bort åt väster finns ytterligare stensättningar och en boplats.

Resultat

Inom undersökningsområdet grävdes 18 schakt fördelat på 218 kvadratmeter. Undergrunden utgjordes av silt i söder och av lera i norr.

I västra delen av området hittades tre förhistoriska anläggningar i form av en härd och två kokgropar. Härden undersöktes till hälften medan de båda kokgroparna undersöktes i sin helhet. Vid undersökningen av den mindre kokgropen hittade flera keramikskärvor tillhörande ett och samma kärl. I dateringssyfte insamlades träkol från anläggningarna.

De nyupptäckta anläggningarna tolkades som solitära boplatslämningar och erhöll beteckningen L2021:2070.

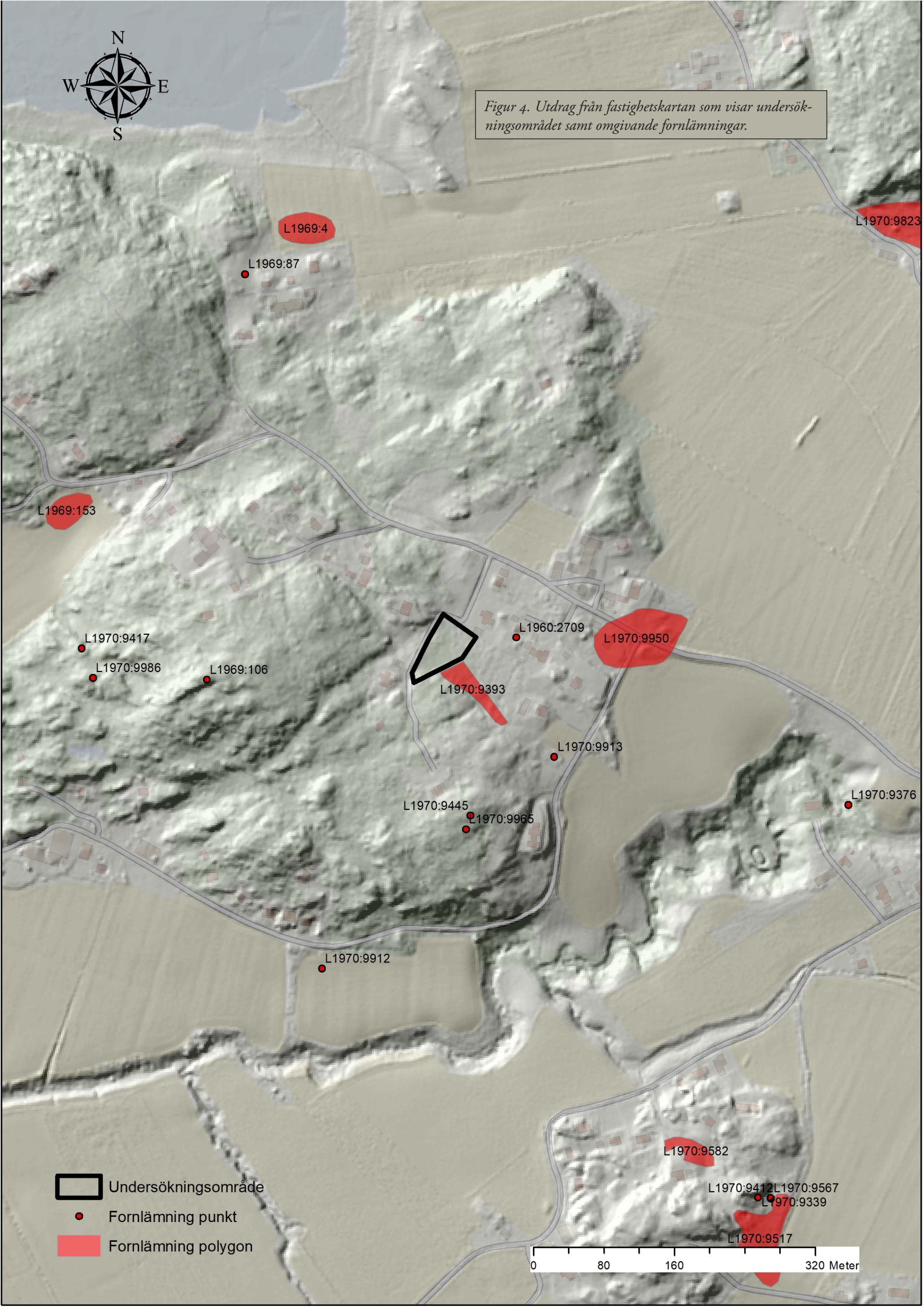

Figur 4. Utdrag från fastighetskartan som visar undersökningsområdet samt omgivande fornlämningar.

Utförliga beskrivningar av schakt, anläggningar och fynd återfinns i bilaga 1, 2 och 3. I bilaga 4 finns profilritningar.

Nedan följer beskrivningar av de nyupptäckta anläggningarna.

Härd

Härden (A1012) var oval till formen och 1,34 × 1,54 meter stor och 0,3 meter djup. Fyllningsmaterialet bestod av sotig silt med skärviga stenar och förekomst av kolbitar.

Kokgropar

Den större anläggningen (A1085) var rund till formen och 0,76 meter i diameter och 0,2 meter djup. Fyllningen bestod av gråbrun lera innehållande skärvig sten, 0,1–0,15 meter stora, och förekomst av mindre kolbitar.

Den mindre anläggningen (A1055) var oval till formen och 0,43–0,5 meter stor och 0,18 meter djup. Fyllningen bestod av gråaktig silt med kolstänk och fylld med stenar, 0,1–0,15 meter stora. I anläggningen framkom flera keramikskärvor.

Fynd

I den mindre kokgropen (A1055) hittades åtta keramikskärvor, varav sju passbitar, härrörande från ett mindre kärl. Kärlets bottendiameter var 5 centimeter stort och bukdiametern cirka 15 centimeter. Godset var svart till färgen och 6 millimeter tjockt. En mynningsbit visade att mynningens tjocklek var cirka 3 mm. Enstaka små magringskorn kunde iakttas.

Analyser

Analyserna syftade till att undersöka huruvida innehållet i proverna kunde komplettera de arkeologiska tolkningarna.

Vedartsanalys utfördes av Erik Danielsson, Vedlab, och möjliggjorde urval av kol med låg egenålder för datering. Totalt analyserades tre prover vilka innehöll kol från al, björk, ek och tall (se bilaga 5).

^{14}C-analyser gjordes av Laboratoriet för ^{14}C-datering, geologiska institutionen vid Lunds universitet (se bilaga 6). Totalt insändes tre prover från det vedartsanalyserade materialet. Dateringarna visade att härden och den större kokgropen härrör från äldre bronsålder medan den mindre kokgropen daterades till yngre romersk järnålder.

Slutsats

Undersökningen resulterade i tre boplatsindikerande anläggningar belägna på ett atypiskt läge. Av allt att döma skall anläggningarna relateras till närbelägna boplatser. Sett till de topografiska aspekterna är det närmast belägna tänkbara boplatsområdet norra delen av det intilliggande gravfältet, L1970:9393.

Undersökningen gav ny information om boplatsindikerande lämningar belägna på atypiska lägen från förhistorisk tid i området kring Jörlanda. Det mest intressanta resultatet var dateringar från äldre bronsålder, något som inte är vanligt i denna del av Västra Götalands län.

Undersökningsresultaten har därmed bidragit med information som skall knytas an till den vetenskapliga kunskapsuppbyggnaden kring bosättning, försörjning och landskapsutnyttjande och under förhistorisk tid i området kring Stenungsund.

Åtgärdsförslag och resultat i förhållande till undersökningsplanen

Undersökningen visade att de nyupptäckta anläggningarna skall betraktas som solitära lämningar och att det därför inte var nödvändigt med ytterligare undersökningar. Med anledning av detta skall den nyupptäckta fornlämningen betraktas som undersökt och borttagen. Därmed har Förvaltningen för kulturutveckling inom VGR inga invändningar mot planerad verksamhet inom området.

Inga avvikelser från undersökningsplanen förekom.

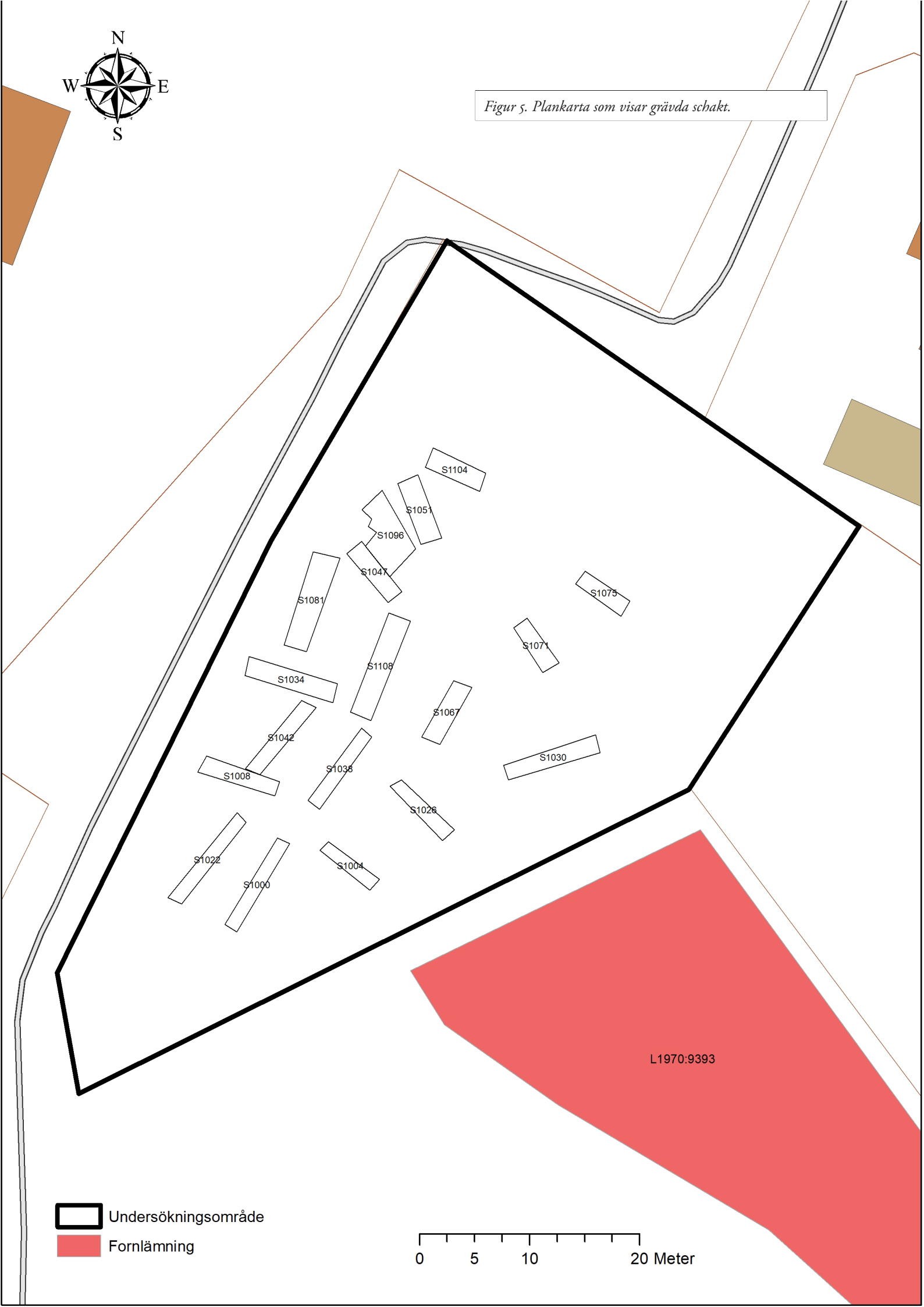

Figur 5. Plankarta som visar grävda schakt.

Figur 6. Plankarta som visar anläggningarnas belägenhet.

Litteratur

Otryckta källor

Fornreg, Riksantikvarieämbetets digitala fornminnesinformationssystem

Esri, Digitalt kartmaterial

Tekniska och administrativa uppgifter

Lst dnr:	431-51133-2020
Västarvet dnr:	KU 2021-00331
Västarvet projekt nr:	14569
Län:	Västra Götalands län
Landskap:	Bohuslän
Kommun:	Stenungsund
Socken:	Jörlanda
Fastighet:	Källsby 2:12
Koordinatsystem:	Sweref 99 TM
Ansvarig institution:	Förvaltningen för kulturutveckling, Västra Götalandsregionen
Projektledare:	Mats Hellgren
Fältpersonal:	Johanna Lega, Mats Hellgren
Fältarbetstid:	23 augusti 2021
Arkiv:	Förvaltningen för kulturutveckling, diarium
Rapporten finns tillgänglig på:	https://app.raa.se/oppdata/forndok

Förvaltningen för kulturutveckling bildades 1 januari 2020 och är en sammanslagning av de tidigare förvaltningarna Kultur i Väst och Västarvet.

Bilagor

Bilaga 1. *Schaktbeskrivningar*

Bilaga 2. *Anläggningsbeskrivningar*

Bilaga 3. *Fyndlista*

Bilaga 4. *Profilritningar*

Bilaga 5. *Vedartsanalys*

Bilaga 6. *^{14}C-analys*

Bilaga 1. *Schaktbeskrivningar*

ID	Längd × bredd, m	Matjordsdjup, m	Alvmaterial	Anläggningar
S1000	10×1,3	0,30	Silt	
S1004	5×1,3	0,30	Silt	
S1008	8×1,3	0,25	Silt	A1012
S1022	10×1,3	0,2	Silt	
S1026	7×1,3	0,2	Silt	
S1030	8×1,3	0,2	Silt	
S1034	8×1,3	0,22	Silt	
S1038	9×1,3	0,24	Silt, Lera	
S1042	8×1,3	0,30	Lera	
S1047	6×1,3	0,30	Lera	A1055
S1051	6×1,3	0,30	Lera	
S1067	7×1,3	0,30	Silt	
S1071	6×1,3	0,24	Silt, Lera	
S1075	6×1,3	0,24	Lera	
S1081	10×2,6	0,24	Silt, Lera	
S1096	6×3	0,24	Lera	A1085
S1104	6×1,3	0,25	Lera	
S1108	8×1,3	0,30	Silt	

Bilaga 2. *Anläggningsbeskrivningar*

ID	Typ	Beskrivning	Längd, m	Bredd, m	Djup, m	Form	Fynd	Prover	Ritningar	Kommentar
A1012	Härd	Sotig silt med skärviga stenar, 0,1–0,2 m stora, och inslag av mindre kolbitar	1,54	1,34	0,3	Oval		P1046	Ritningar/A1012.svg	Undersökt till hälften
A1055	Kokgrop	Gråbrun lera fylld med skärvig sten och kol. Förekomst av keramik.	0,50	0,43	0,18	Oval	F1080	P1066	Ritningar/A1055.svg	Fullständigt undersökt
A1085	Kokgrop	Gråaktig silt med kolstänk. Fylld med stenar 0,1–0,15 m stora	0,76	0,76	0,2	Rund		P1095	Ritningar/A1085.svg	Fullständigt undersökt

Bilaga 3. *Fyndlista*

Fynd nr	Sakord 1	Sakord 2	Status	Material	Egenskap	Antal	Vikt, g	Anl nr	Anläggningstyp	Kommentar
1	Kärl	Skärva	buk, botten	Keramik		8	94	A1055	Kokgrop	Sju av skärvorna var passbitar och är limmade

Bilaga 4. *Profilritningar*

A1012 O

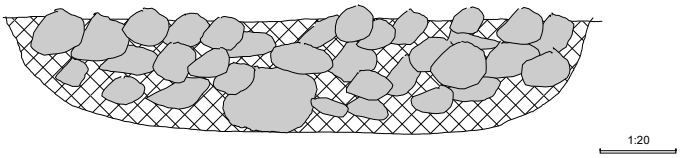

A1055 O

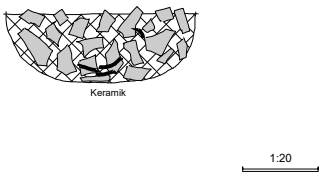

A1085 V

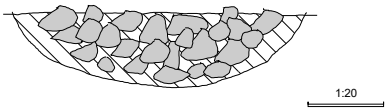

VEDLAB

Vedanatomilabbet

Vedlab rapport 21027

Vedartsanalyser på material från Västra Götalands län, Jörlanda 54 och Björlanda 329.

Adress:
Box 178
791 24 FALUN

Telefon:
070 34 00 645
E-post: vedlab@telia.com

Bankgiro:
5713-0460
www.vedlab.se

Organisationsnr:
650613-6255

VEDLAB

Vedanatomilabbet

Vedlab rapport 21027 2021-04-19

Vedartsanalyser på material från Västra Götalands län, Jörlanda 54 och Björlanda 329.

Uppdragsgivare: Mats Hellgren/Kulturmiljö Västra Götalandsregionen.

Arbetet omfattar fyra kolprov från undersökningar av boplatslämningar i Jörlanda.
Proverna innehåller kol från al, björk, ek och tall. Alla fyra proverna bör ge tillförlitliga dateringar av sina respektive anläggningar.

Analysresultat

Anl.	ID	Anläggnings-typ	Prov-mängd	Analyserad mängd	Trädslag	Utplockat för ^{14}C-dat.	Övrigt
1012	1046		5,6g	5,6g 14 bitar	Al 14 bitar	Al 213mg	
1055	1066		9,1g	6,8g 7 bitar	Al 3 bitar Ek 3 bitar Tall 1 bit	Al 211mg	
1085	1095		3,7g	2,8g 7 bitar	Björk 5 bitar Tall 2 bitar	Björk 202mg	
1046	1306		3,1g	3,1g 3 bitar	Björk 3 bitar	Björk 289mg	

Erik Danielsson/VEDLAB
Box 178
791 24 FALUN
Tfn: 070 34 00 645
E-post: vedlab@telia.com
www.vedlab.se

De här trädslagen förekom i materialet

Art	*Latin*	Max ålder	Växtmiljö	Egenskaper och användning	Övrigt
Al **Gråal** **Klibbal**	*Alnus sp.* *Alnus incana* *Alnus glutinosa*	120 år	Klibbalen är starkt knuten till vattendrag. Gråalen är mer anpassningsbar	Motståndskraftigt mot fukt. Brinner lugnt och ger mycket glöd.	Klibbalen kom söderifrån ca 5000 f.Kr. Gråalen vandrar in norrifrån ett par tusen år senare
Björk **Glasbjörk** **Vårtbjörk**	*Betula sp.* *Betula pubescens* *Betula pendula*	300 år	Glasbjörken är knuten till fuktig mark gärna i närhet till vattendrag. Vårtbjörken är anspråkslös och trivs på torr näringsfattig mark. Båda arterna är ljuskrävande.	Stark och seg ved. Redskap, asklut, träkol. Ger mycket glöd.	Glasbjörk bildar även underarten Fjällbjörk. Förutom veden har nävern haft stor betydelse som råmaterial till slöjd.
Ek	*Quercus robur*	500-1000 år	Växer bäst på lerhaltiga mulljordar men klarar också mager och stenig mark. Vill ha ljus, skapar själv en ganska luftig miljö med rik undervegetation med tex hassel.	Hård och motståndskraftig mot väta. Båtbygge, stängselstolp, stolpar, plogar, fat. Energirik ved ger mycket glöd.	Ekollonen har använts som grisfoder. Trädet har ofta ansetts som heligt. Man talar ofta om 1000-års ekar men de är sällan över 500 år.
Tall	*Pinus silvestris*	500 år	Anspråkslös men trivs på näringsrika jordar. Den är dock ljuskrävande och blev snabbt utkonkurrerad från de godare jordarna när granen kom	Stark och hållbar. Konstruktionsvirke, stolpar, pålar, båtbygge, kärl (ej för mat) takspån, tjärbloss, träkol, tjärbränning	Underbarken till nödmjöl, årsskott kokades för C-vitaminerna. Även som kreatursfoder

Uppgifter om maximal ålder, växtmiljö, användning mm är hämtade ur: Holmåsen, Ingmar Träd och buskar. Lund 1993. Gunnarsson, Allan Träden och människan. Kristianstad 1988. Mossberg, Bo m.fl. Den nordiska floran. Brepol, Turnhout 1992.

Vedartsanalysen görs genom att studera snitt- eller brottytor genom mikroskop. Jag har använt stereolupp Carl Zeiss Jena, Technival 2 och stereomikroskop Leitz Metalux II med upp till 625 gångers förstoring. Mikroskopfoton är tagna med Nikon Coolpix 4500. Referenslitteratur för vedartsbestämningen har i huvudsak varit Schweingruber F.H. Microscopic Wood Anatomy 3rd edition och Anatomy of European woods 1990 samt Mork E. Vedanatomi 1946. Dessutom har jag använt min egen referenssamling av förkolnade och färska vedprover.

LUNDS UNIVERSITET

Geologiska Institutionen
Laboratoriet för ^{14}C-datering
Sölvegatan 12, Geocentrum II
223 62 LUND
Tel. 046/2227856 Fax 046/2224830

Department of Geology
Radiocarbon Dating Laboratory
Sölvegatan 12, Geocentrum II
S-223 62 LUND
Sweden

Johanna Lega
Förvaltningen för kulturutveckling Västra Götalandsreg., Lödöse museum
Museivägen 1, 463 71 Lödöse

Dateringsattest

Provets benämning	Lab no	^{14}C-ålder BP	Provmgd (mg C)	Förbehandling
Björlanda 329 P1306	LuS 16852	2450 ± 40	1,4	HCl, NaOH
Jörlanda 54 P1046	LuS 16853	3040 ± 35	1,4	HCl, NaOH
Jörlanda 54 P1066	LuS 16854	1725 ± 35	1,3	HCl, NaOH
Jörlanda 54 P1095	LuS 16855	2885 ± 35	1,3	HCl, NaOH

Beräkningen av 14C-åldern är baserad på halveringstiden 5568 år. Resultaten är givna i antal år före 1950 (14C-ålder BP). I osäkerhetsangivelsen (+/- 1 SD) innefattas statistiskt åtkomliga bidrag från mätningen av prov, standard och bakgrund. Enligt internationell överenskommelse baseras åldersbestämningen på 95% av aktiviteten hos NBS oxalsyre-standard. Alla 14C-åldrar är 13C-korrigerade för avvikelsen från överenskommet standardvärde på 13C/12C-förhållandet. 14-Åldern måste översättas till kalibrerade 14C-år genom att använda en lämplig kalibreringskurva: IntCal20 (terrestra prover från norra halvklotet), SHCal20 (terrestra prover från södra halvklotet) eller Marine20 (marina prover).

Lund 2021-04-27

Anne Birgitte Nielsen Mats Rundgren

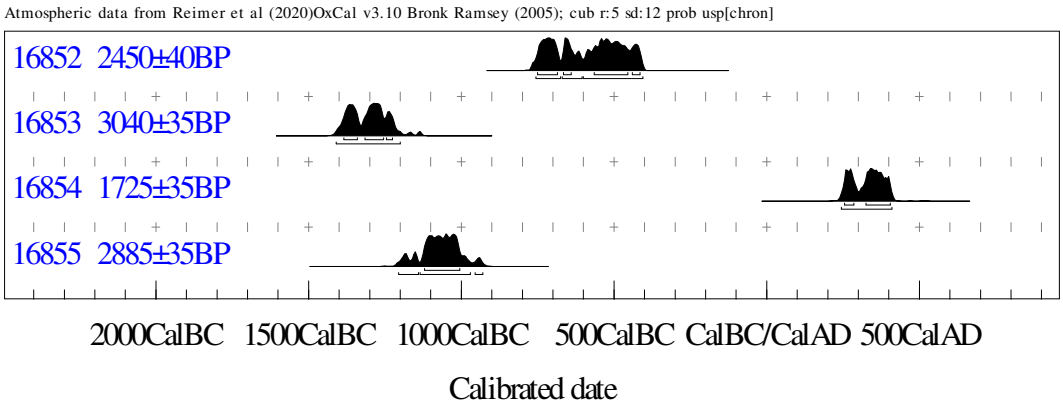

INFORM : References - Atmospheric data from Reimer et al (2020)OxCal v3.10 Bronk Ramsey (2005); cub r:5 sd:12 prob usp[chron]

16852 : 2450±40BP
68.2% probability
750BC (20.8%) 685BC
665BC (7.6%) 640BC
565BC (33.9%) 455BC
440BC (5.9%) 415BC
95.4% probability
755BC (24.5%) 675BC
670BC (16.5%) 605BC
600BC (54.4%) 405BC
16853 : 3040±35BP
68.2% probability
1385BC (26.2%) 1340BC
1315BC (34.9%) 1255BC
1245BC (7.1%) 1225BC
95.4% probability
1410BC (95.4%) 1200BC
16854 : 1725±35BP
68.2% probability
255AD (19.5%) 285AD
325AD (48.7%) 405AD
95.4% probability
245AD (95.4%) 410AD
16855 : 2885±35BP
68.2% probability
1120BC (68.2%) 1005BC
95.4% probability
1205BC (12.2%) 1140BC
1135BC (79.8%) 970BC
955BC (3.3%) 930BC

JCB